

OBNOVA VĚŽE STAROMĚSTSKÉ RADNICE V PRAZE

Zpráva z operativního průzkumu a dokumentace části věžních fasád

LADISLAV BARTOŠ

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Pohled na věž po obnově (foto M. Frouz, 2018).

V letech 2017–2018 proběhla rekonstrukce věže Staroměstské radnice (obr. 1), při níž byl kromě střechy a fasád věže restaurátorsky obnoven rovněž orloj a arkýřová kaple.¹ V průběhu obnovy fasád věže bylo možné provést alespoň dílčí operativní průzkum a dokumentaci (OPD) z lešení.² Vzhledem k tomu, že v tomto čísle Staleté Prahy vychází obsáhlá studie Martina Musíleka věnovaná Staroměstské radnici (MUSÍLEK 2018, 2–42), považuji za vhodné prezentovat zde též jednotlivé poznatky získané o fasádách věže v průběhu OPD.

Průzkum se zaměřil především na vyšší partie fasád věže. Kamenný ochoz ve své nynější podobě je novověký; pochází z opravy věže provedené v letech 1805–1807 architektem Františkem Hegerem. Ochoz musel být dosti výrazně opravován po těžkém poškození radnice na konci druhé světové války. Římsa, která ochoz vynáší, je však středověkého původu. Pískovcové kvádry, které tvoří hmotu římsy, jsou na své šikmé ploše zdobeny reliéfně vystupujícími pětistými různými (obr. 2). Každý z kvádrů římsy nese jednu reliéfní růži. Stupeň dochování autentické středověké podoby je u jednotlivých kusů dosti proměnlivý. Je možné, že některé bloky byly zcela vyměněny, včetně kopií reliéfních růží. Dochovaný stav ukazuje, že jsou kvádry převážně původní, ovšem s různými drobnějšími vysprávkami a doplňky. Nejvíce zničené jsou růže pod nárožními věžicemi, jejichž polygonální půdorys římsa obíhá. Bohatší profilace římsy věžic, arkýřovitě vystupujících z nároží, vyběhá z masek (maskarónů) výrazně připomínajících parlérovské konzoly tohoto typu, známé například z katedrály sv. Víta. Nápadné jsou zejména jejich výrazně vypoulené oči a dramatický škleb, který snad měl od věže odehnat zlé síly. Dvojice protilehlých konzol jsou si velice typově blízké, víceméně totožné. V jednom případě pozorujeme jakési ratolesti, vyběhající snad z nosu masky, u druhého typu větvičky vycházejí z oblasti brady (viz MUSÍLEK 2018, obr. 24 na s. 30 v této publikaci).

Ve stejné výškové úrovni jako nárožní masky se v plochách fasád věže dochovaly pozůstatky znakové galerie, jejíž znaky byly v průběhu staletí tak těžce poškozeny, že jsou dnes pro většinu pozorovatelů jen těžko patrné. Je to dáno tím, že štíty byly s výjimkou jednoho odsekány, a dále také značnou výškou věže, a tedy vzdáleností těchto znakových relikvů pro možného pozorovatele stojícího u úrovni náměstí.

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Motiv pětistých růží na korunní římsě, stav před obnovou (foto L. Bartoš, 2017).

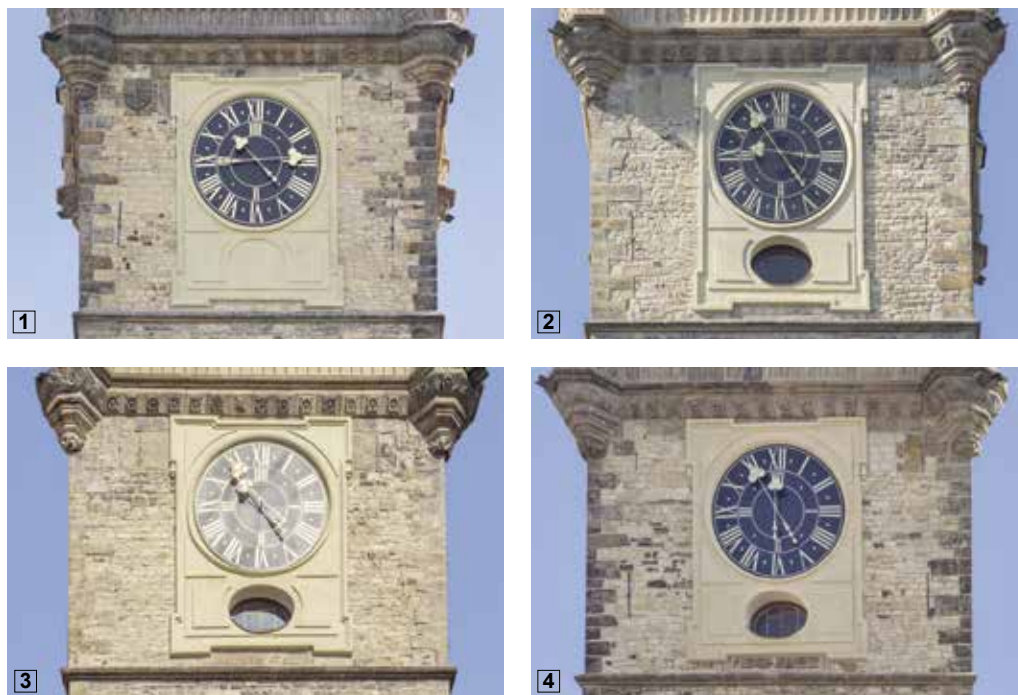
Této nejvýše situované, avšak dnes prakticky zaniklé znakové galerii se tak v porovnání s lépe dochovanými dalšími znakovými galeriemi na fasádách radnice (MUSÍLEK 2018, 5–12, 20–23) dostává jen minimální pozornosti. Přesto však je z některých historických vyobrazení radnice zřejmé, že tato galerie patřila k dominantním prvkům výzdoby věže.

Co se týče základní otázky na celkový počet znaků v této galerii, nedávají na ni jednoznačnou odpověď ani historické veduty,³ ani průzkum současného stavu na místě. Střední část fasády v úrovni štítů totiž na všech čtyřech stranách překrývá štukový rámec kolem hodinového ciferníku z 80. let 18. století (obr. 3). Tehdy tyto hodiny ve štukových rámcích zakryly dříve dominující prvek

1 Předchozí obnova věže, orloje a kaple skončila na přelomu let 1987–1988, tedy téměř přesně před třiceti lety (PAVLÍK 1991, 164).

2 Nálezová zpráva OPD je uložena v dokumentačních fondech NPÚ ÚOP PR (BARTOŠ 2017).

3 Detailní studium a komparace počtu a pozic znaků na jednotlivých vyobrazeních radnice přesahuje rozsah této práce a zůstává úkolem dalšího výzkumu. Jisté je, že na mnohých vedutách jsou četné chyby, jednotlivá vyobrazení si protiřečí, proto by bylo třeba posoudit jejich věrohodnost i s ohledem na jiné bezpečně známé detaily.

Obr. 3. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, pohled na poslední patro fasády věže, stav po obnově. **1** – severní strana; **2** – východní strana; **3** – jižní strana; **4** – západní strana (foto P. Havlík, 2018).

fasád věže – vysoká hrotitá gotická okna (obr. 4). Kromě toho byla těmito štukovými poli překryta také část štítů a zbývající část jejich plochy byla překryta omítkou. Právě proto, že koncem 18. století mohlo být žádoucí ukrýt již dávno nesrozumitelné poškozené štíty pod omítku, došlo při této úpravě s největší pravděpodobností k odsekání do té doby reliéfně vystupujících štítů.

Na pískovcových kvádrech, které nesly jednotlivé reliéfní štíty, jsou obrysy odsekané a původně vystupující hmoty štítů dosud poměrně dobře patrné (obr. 5). Šířka jednotlivých štítů dosahovala 79–81 cm, jejich výška přibližně 90 centimetrů. Krajní znaky, tedy ty, které jsou umístěny při nárožích věže, byly kromě odsekání těžce poškozeny ještě zpevňováním věže železnými táhly.⁴ Závlače těchto táhel byly zasekány právě do plochy krajních štítů, jejichž kameny byly tímto zásahem rozbity na několik kusů a v některých případech zčásti nebo zcela nahrazeny novým zdivem.

Obr. 4. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Východní pohled na horní část věže v průběhu stavby lešení v červnu 2017. Výjimečná situace sejmutého ciferníku hodin. Dále jsou dobře patrné ozdobné prvky římsy i pozice zaniklých znaků (foto L. Bartoš, 2017).

⁴ K tomuto zásahu došlo při některé z novověkých oprav věže, pravděpodobně v roce 1881, kdy byly „zdi svázány železnými kleštinami“ (PAVLÍK 1991, 166).

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Dvojice odsekaných štítů na jižní fasádě vpravo. Obrys znaků je ve spodní části dosud dobře patrný (foto L. Bartoš, 2017).

se nedochoval, jeho plocha je ovšem jasně patrná podle odlišného charakteru opukového zdiva, které zde příliš poškozený pískovcový kus nahradilo. Západní fasáda věže byla a doposud je méně pohledově exponovaná, o to více je však vystavena povětrnostním vlivům, zejména převládajícímu západnímu proudění vzduchu. Dochoval se zde v neúplném rozsahu kvádr krajního štítu při JZ nároží. Jeho soused byl opět celý nahrazen novým opukovým zdivem při některé z relativně nedávných oprav. Opuka v rozsahu zaniklého znaku má zcela odlišný charakter např. při srovnání s opukovým zdivem níže na fasádě. Ještě méně jednoznačně působí situace v severní polovině západní fasády. Vlevo od kotevní závlače je v jinak opukovém zdivu situován pískovcový kvádr, nejspíše malá část někdejšího krajního znaku. Asi se zde nacházel i čtvrtý znak, ovšem dnes pozorujeme pouze homogenní opukové zdivo. Odlišnost pravděpodobně přezděné plochy zde není tak markantní.

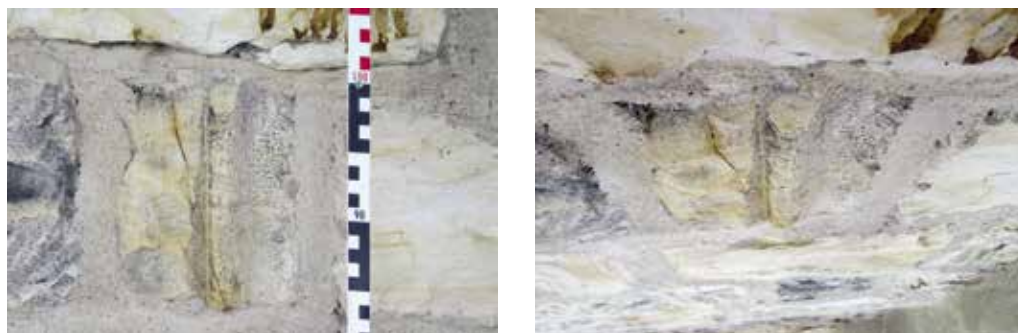
Nejsložitější se jeví interpretace nálezové situace na severní fasádě. Zde se zcela vlevo, tedy při SV nároží, nachází jediný dochovaný erb z celé této galerie (popis a interpretace erbu viz MUSÍLEK 2018, 24–29). Tento erb se však od zaniklých odlišuje nejen tím, že jako jediný nebyl odsekan (obr. 6). Především dosahuje menších rozměrů než ostatní znaky. Jeho šířka činí jen 71 cm místo obvyklých 79–81 cm a také výška je menší, což je dobře patrné při porovnání se sousedním odsekaným znakem, jehož plocha je však z větší části zakryta. Dochovaný erb je situován o řadu cihel výše, horní hrana všech znaků včetně tohoto je přitom takřka v totožné úrovni. Také znatelně větší vzdálenost erbu od nároží (115 cm oproti jinde obvyklým cca 80) je markantní.

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Dochovaný erb na severní fasádě (foto P. Havlík, 2018).

větší vzdálenost erbu od nároží (115 cm oproti jinde obvyklým cca 80) je markantní. Jejím vedlejším efektem je pak to, že sousední štít je téměř celý překryt středovým štukovým rámcem, zatímco jinde jsou „střední“ štíty překryty jen z malé části. Na západní polovině severní fasády nejsou žádné stopy po znacích patrné. Je možné, že zde znaky umístěny nebyly. Jedná se totiž o pohledově málo exponovanou stranu věže, skrytou kdysi za tělesem východního křídla radnice. Nejasnou zůstává interpretace uvedených odlišností jediného dochovaného erbu oproti ostatním, klademe si otázku, proč nebyl jako jediný odtesán, proč je menší a jinak umístěný. Je možné uvažovat i o tom, že tento erb mohl být na fasádu umístěn jindy než zbylé znaky, zřejmě dodatečně. Mohlo by se jednat o aktualizaci znakové galerie při některé z oprav, nezbytných již krátce po dokončení věže (PAVLÍK 1991, 165).

Řada kamenných prvků na fasádách nese dosud dobře viditelné stopy původního kamenického opracování nástrojem s rovně ukončenými zuby na topůrku (šlo o plošinu s rovnými zuby, zjednodušeně též „zubák“). Týká se to jak pískovcových kvádrů, armujících nároží, tak i části

Obr. 7. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Profilovaný článek ve zdivu jižní fasády (foto L. Bartoš, 2017).

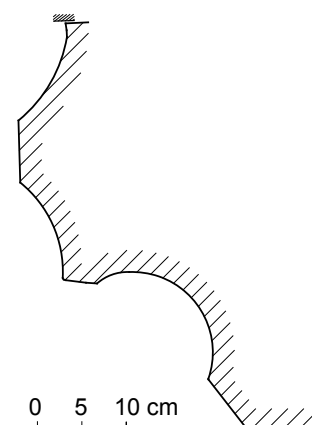
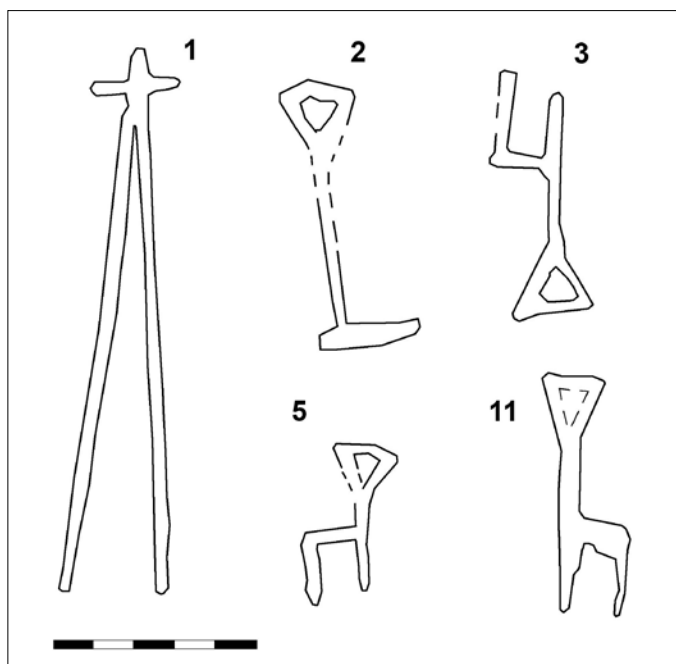
lomových opukových kamenů v plochách fasád. V těchto plochách se ojediněle vyskytují i náročněji opracované profilované články, určené původně nepochybně pro jinou část stavby. Z nějakého důvodu (defekt, chyba, puknutí prvku apod.) nemohly být užity k původnímu účelu a byly jakožto kamenický odpad spotřebovány pro zdivo věže. Ukázkou tohoto jevu je například nevelký opukový článek na jižní fasádě vlevo od ciferníku hodin, v úrovni jeho spodní části (obr. 7). Viditelná lícová plocha článku ztratila v levé části původní povrch a přechází v okosení. Na ně navazuje v ostrém úhlu obloun, plynule přecházející ve výžlabek.

Z někdejších dominantních velkých hrotitých oken věže je dnes viditelná jen velice drobná „patní“ část, spočívající na kordonové římse. Viditelné jsou tak velice krátké úseky čelních částí ostění. Zazdívka plochy oken byla provedena v lici fasády. Z profilace je patrné jemné vyžlabení a drobný obloun, zabíhající až k parapetnímu prvku.

Na jižní fasádě věže se nacházejí v ose fasády dvě nad sebou situovaná rozměrná pravoúhlá okna v profilovaných pískovcových ostěních. Výše umístěné okno má profilaci ostění tvořenou od líce fasády postupně okosením (š. 6,7 cm), výrazným výžlabkem (16,5 cm), rovnou ploškou (4 cm) a dalším mělkým výžlabkem (12 cm), ukončeným v nejužším místě vlastní světlosti okna. Za 7 cm širokou plochou kolmou k lici fasády se ostění rozevírá již do interiéru opět mělkým výžlabkem, za nímž je upevněn rám dnešní okenní výplně (obr. 8). Na pískovcových prvcích ostění byly zjištěny kamenické značky několika typů.⁵ Značky jsou umístěny na rovné ploše v nejužší vlastní světlosti okna po obou stranách ostění (obr. 9).

Staroměstská radnice a zejména její část s věží a světoznámým orlojem stojí na prominentním místě, všem na očích, a je dennodenně vystavena mnoha zvědavým pohledům. Přestože její zdivo bylo před více než

sto lety odhaleno odstraněním ochranné vrstvy omítky, udržují si kamenné prvky tvořící těleso věže a její podnož ještě mnohá tajemství. Je možné si položit celou řadu otázek, ale na některé z nich zřejmě nebudeme schopni už nikdy s jistotou odpovědět. Jiné se podaří pečlivým zkoumáním samotné stavby, souvisejících pramenů různé povahy i dalších srovnatelných objektů postupně rozklíčovat. Jednu ze zajímavých otázek otevírá níže přiložená úvaha Ing. arch. Ondřeje Šefců, která by mohla být i podnětem k iniciování odborné diskuse.

Obr. 8. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Profilace ostění okna v jižní fasádě (kresba L. Bartoš, 2017).

Obr. 9. Praha 1-Staré Město, čp. 1/I, Staroměstská radnice, věž. Kamenické značky na prvcích ostění okna jižní fasády (kresba L. Bartoš, 2017).

⁵ Nalezené značky se neshodují se známými typy značek vyskytujících se na katedrále sv. Víta. Za tuto informaci a další rychlé konzultace děkuji Ing. arch. Petru Chotěborovi.

POZNÁMKA NA OKRAJ

Ondřej Šefců: Středověké stavebniny ve Vltavě?

Pozorného diváka, který se nenechá odlákat výpravností jižního průčelí věže radnice s orlojem, může zaujmout skladba a materiál průčelí východního křídla radnice, tedy směrem do Staroměstského náměstí. Vedle úhledně opracovaných pískovcových kvádrů a různých vysrávek zde lze objevit řadu okrově červených bloků s omšelým povrchem, jejichž boky zdobí stopy důlků pro zachycení kamenických kleští.

Doklady této techniky mohou být orientační datovací pomůckou (obr. 10). Problémem je, že u originálních kamenů prvotně usazených je důlek situován přesně uprostřed šířky bloku. Tak je to možné pozorovat třeba na gotické části katedrály sv. Víta. Bloky na radnici – a také na řadě dalších gotických staveb na Starém Městě – mají však tento kotvicí otvor umístěný často asymetricky, někdy i na kraji kamene. To má jediné vysvětlení. Jde o bloky použité druhotně z jiné

gotické či starší stavby, které byly rozměrově upraveny. Druhotné použití kvalitního stavebního materiálu bylo v minulosti běžné, zejména u takového, který byl již opracován a dal se snadno využít. V době, kdy se stavěla radniční věž, byla Praha obrovským stavenišťem, spotřeba kamene byla enormní, a využití druhotných zdrojů tedy logické.

Otevřenou otázkou zůstává, z které stavby tyto kameny pocházejí. Nabízí se logické vysvětlení. V roce 1342 se při mohutné povodni zřítla podstatná část románského Juditina mostu. Ve Vltavě skončily tisíce tun kvalitních pískovcových bloků s charakteristickou červenohně-

dou barevností. Některé spočívají na dně řeky dodnes. Zda jsou zazděny do zdiva radnice kamenné bloky z Juditina mostu, lze v budoucnu ověřit geologickým posudkem. Podobné kameny lze nalézt také v opěrácích a soklových partiích kostelů sv. Jiljí, sv. Ducha, Panny Marie před Týnem, ale třeba i ve zdivu presbytáře kostela P. Marie Sněžné na Novém Městě.

LITERATURA

BARTOŠ 2017 — Ladislav BARTOŠ: Oprava fasád věže Staroměstské radnice. Nálezová zpráva OPD č. 2017/05. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP PR.

MUSÍLEK 2018 — Martin MUSÍLEK: „Unser stat rathaus“. Staroměstská radnice v Praze a její nejstarší znaková galerie. Staletá Praha 34, 2018/1, 2–42.

PAVLÍK 1991 — Milan PAVLÍK: Obnova historické budovy Staroměstské radnice. Staletá Praha 21, 1991, 163–175.

Ing. arch. Ladislav BARTOŠ
památkář, historik architektury
NPÚ ÚOP v Praze
bartos.ladislav@npu.cz